

Полтавщини. – 1988. – 8 березня.

3. Пономар Л. Дивосвіт полтавської вишивки / Л. Пономар // *Голос України. – 1998. – 3 лютого.*

4. Фурман Віктор. Олександра Кузьмівна Великодна / В. Фурман // *Народне мистецтво. – 2002. – № 1–2. – С.39*

5. Електронний ресурс. [http : //opishne-museum. gov.ua/ component/content/article/47 -](http://opishne-museum.gov.ua/component/content/article/47)

[departments/seluchenkosadiba/305-spilkuvannvadrushba](http://www.vushuvanka.pl.ua/page 09)

6. Електронний ресурс, <http://www.vushuvanka.pl.ua/page 09>

Бабенко Олександр

(Полтава, Україна)

ТВОРЧИСТЬ МАЙСТРА НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРИ ВЕЛИКОДНОЇ ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті показано особливості творчості видатної полтавської вишивальниці Олександри Великодної, розкриті головні риси її характеру, вплив її творів на художньо – естетичний розвиток підростаючого покоління.

Олександра Кузьмівна Великодна, полтавська вишивка, традиції, художньо-естетичний розвиток, народне декоративно-ужиткове мистецтво.

Актуальність і постановка проблеми. Полтавщина – особливий регіон, так звана, духовна скарбниця, своєрідна мекка народного мистецтва. Вона має багатовікову історію розвитку традиційних художніх промислів. Полтавська вишивка посідає чільне місце серед них. Донедавна існувало декілька творчих осередків у різних районах області, діяли потужні підприємства по виготовленню сувенірної продукції. Вироби відзначалися характерними ознаками: дивовижною орнаментикою, гармонійним кольоросполученням, вишуканою деталізацією форм. Кращі взірці народних ремесел поступово поповнювали фондові колекції місцевих музеїв і складають великий пласт традиційної художньої спадщини.

Одним з найяскравіших представників полтавської традиційної вишивки вважається Олександра Кузьмівна Великодна, яка своєю творчістю уособила головні регіональні риси цього унікального виду народного декоративно-прикладного мистецтва. З нагоди сторіччя з дня народження видатної майстрині культурна громадськість області, провідні мистецтвознавці та науковці відзначають поважний ювілей, акцентуючи увагу на феноменальні особливості її творчого доробку.

Теоретичний аналіз проблеми. На протязі багатьох століть історії українського народного декоративно-ужиткового мистецтва поступово викристалізувалися деякі видатні імена, які стали знаковими, сформуvalи обличчя Полтавщини на терені національної культури.

У колах мистецтвознавців, фахівців народного мистецтва постійно акцентують увагу на унікальність визначних осередків традиційної творчості Полтавщини з яскраво вираженими творчими особистостями.

Наприклад, опішнянська кераміка представлена творчим доробком таких авторів: Іван Білик, Олександра Селюченко, Гаврило і Явдоха Пошивайло, Василь Омеляненко, Михайло Китриш. Своїми творами вони уособили цей вид народної творчості, зробили його унікальним, впізнаним у всьому світі.

Полтавське земське тригранне різьблення теж має характерні ознаки і знаменитих авторів цього традиційного ремесла, зокрема, брати Юхименки, Василь Гарбуз, Микола Зацеркляний, Віктор Фурман та інші.

Решетилівське килимарство уособлюють дві яскраві творчі особистості – Надія Бабенко та Леонід Товстуха. На базі творчості цих авторів сформувався особливий стиль решетилівського орнаменту. Їхні твори прославили наш край не тільки в межах України, а й усього світу.

Якщо ж говорять про полтавську вишивку, то обов'язково називають заслуженого майстра народної творчості України Олександрю Великодну. Її твори мають тверде опертя на глибокі коріння традиційної орнаментики, разом з тим в них чітко помітний виразний авторський компонент.

Творчість знаменитої майстрині досліджувалася багатьма відомими науковцями та мистецтвознавцями, зокрема: Тетяною Кара-Васильєвою, Володимиром Данилейком, Віктором Фурманом, Валентиною Титаренко та іншими. Вони відзначили високий мистецький рівень і технічну майстерність авторських вишитих виробів, які вже стали класичними, вартими наслідування молодими поколіннями творців.

Метою даної статті є дослідити творчий шлях видатної полтавської вишивальниці Олександри Кузьмівни Великодної, визначити феноменальні особливості творів та їх вплив на творчий розвиток молодих авторів.

Виклад основного матеріалу. Ім'я заслуженого майстра народної творчості України Олександри Великодної вписано золотими літерами в історію традиційного народного декоративного мистецтва, Вона входить в одну когорту українських Берегинь, зокрема: Марії Приймаченко, Катерини Білокур, Ганни Шостак-Собачко, Єлизавети Миронової, Олександри Селюченко, Надії Бабенко та інших. Її творчість є знаковим орієнтиром для молодішої генерації майстрів художньої вишивки.

Життєвий і творчий шлях нашої землячки був нелегким і тернистим. Народилась вона в буремний 1914 рік неподалік знаменитого Опішного. Дуже рано, ще на початку голодомору, залишилась без батьків. До школи не ходила, абетку вивчила вже після того, як навчилась вишивати. Ще з дитинства Олександра разом з старшою сестрою розпочала трудову діяльність в Опішнянській артілі художньої вишивки [5]. З того часу вона всією душею полюбила цей вид народного традиційного ремесла, який став визначальним для її подальшого життя.

До Полтави молода майстриня перебралась у 1938 році, де влаштувалась на роботу у виробничо-художньому об'єднанні «Полтавчанка» ім. Л.Українки, на якому безперервно пропрацювала понад

60 років. Крок за кроком невтомна трудівниця опановувала непрості секрети традиційної полтавської вишивки.

На основі здобутих трудових навиків у неї поступово почав вироблятися власний почерк художньої майстерності. З 1968 року вже помітні яскраво виражені авторські візерунки на жіночих блузах, чоловічих сорочках-чумачках, скатертинах, серветках, декоративних доріжках та інших сувенірних виробах. Найулюбленіші техніки вишивання були такі: занизування, штапівка, «солов'їні вічка», лиштва, зерновий шов, ляхівка, різноманітні рушникові шви та мережки[4]. На тонкому шовку і маркізеті вишиті характерні орнаментальні узори в ніжних пастельних відтінках. Особливою вишуканістю відзначається вишивка білим – по білому, яка є типовою для Полтавщини. Крій на блузах і сорочках витриманий в кращих народних традиціях.

Та найціннішими, з мистецької точки зору, є унікальні композиції авторських орнаментів. Вишиті вироби оздоблювалися, в більшості, геометричним візерунком, інколи рослинного характеру, або вдало комбінованого одного з другим. Все це відбувалось дуже талановито, з вишуканим смаком і довершеністю.

Декоративні форми орнаментики наповнені багатозначним філософським змістом. Кожні вишиті лінії, цяточки, ромбики, хрестики, розетки, кривульки, галузки, які складуються в більш складні конфігурації – це прадавні символи, що промовляють до нас мовою наших предків. Рослинні узори теж мають свій особливий змістовий компонент. Наприклад: терен, дубове листя, хміль, яблучко орішина, гречечка, виноград, калинка, баранячі ріжки, барвінок, колосочки, сокирики, курячий брід, бруньки берези, волові очі та багато інших [1,с.71–72]. Всі символи мають такі ніжні, ласкаві назви, а головне, що кожна з них означає певне дійство, народний обряд, природне явище, внутрішній стан і почуття людини.

Олександра Кузьмівна в цих вишитих знаках висловлювала свої душевні переживання – радість і горе, спокій і тривогу, віру, надію й сподівання на краще майбутнє нашого краю. Вона, наче вела незримий діалог, спілкувалася, леліяла, бавилася з орнаментальними формами, вкладаючи в них всю свою душу. Саме через це всі її вишиті твори викликають щирі захоплення, великий інтерес не тільки у фахівців народного мистецтва, а й в пересічних громадян.

Слід зазначити, що в епоху колишнього Радянського Союзу, в часи жорсткої цензури на все націоналістичне, традиційне народна творчість отримувала помітну державну підтримку. Систематично і планово видавалися державні замовлення на виготовлення художньої сувенірної продукції. При Міністерстві місцевої промисловості діяла фахова експертна рада по затвердженні кращих взірців для масового виробництва традиційних декоративних виробів. Отже, розвивалися підприємства і отримували реальні можливості для індивідуального творчого розвитку

майстри народного мистецтва.

Художні вироби підприємств Укрхудожпрому і зокрема виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка» періодично демонструвались на багатьох престижних художньо-промислових виставках і ярмарках наприклад: в Москві на ВДНГ, Парижі, Лейпцігу, Марселі, Брюсселі, Токіо, Канаді, США та інших [3,с.110]. На етикетках експонатів інколи не зазначалось їх авторство, а лише вказувалась назва твору, розмір, матеріал тощо.

Отже, справжнє визнання таланту майстрині на державному рівні відбулося вже в досить зрілому віці. У 1974 році, в рамках святкування 800-ліття Полтави, в залах Полтавського художнього музею відбулася перша персональна виставка творів Олександри Великодної з нагоди її 60-ліття. Понад двох сотень високохудожніх творів експонувалися в світлих просторах залах. Виставка пройшла з великим успіхом і мала широкий резонанс у місті та області. Через два роки їй було присвоєно почесне звання заслужений майстер народної творчості України, а через 10 років вона стала членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України і Президентським стипендіатом [4].

За своє велике творче життя знаменита полтавка створила понад сімсот прекрасних зразків художньої вишивки. Всі її твори – це її діти виплекані, леліані ніжною любов'ю і натхненною працею. На жаль, в особистому житті вона не мала власних дітей.

Олександра Кузьмівна вела активний спосіб життя, відзначалась великою працездатністю, у спілкуванні була досить різкою, але завжди справедливою і чесною. Вона часто виступала на громадських зібраннях, а також по радіо і телебаченні. Її виступи були гучними, промовистими, супроводжувались уривками з віршів Т. Шевченка, І. Франка, Л.Українки та інших українських поетів.

Ця маленька зростом і нічим не примітна жінка, коли вдягала вишукану, барвисту вишиванку, то відразу перетворювалася на красуню-царівну. Її охоче фотографували фотографи і малювали художники. Зокрема, заслужений художник України Валерій Мозок намалював її чудовий портрет, який зараз зберігається в Полтавському художньому музеї.

З величезним успіхом відбулася в Центральному будинку художника у Києві персональна виставка творів Олександри Великодної з нагоди її восьми десятилітнього ювілею. На презентації зібралось дуже багато високоповажних мистецтвознавців, науковців, художників, майстрів народного мистецтва, а також простих громадян не байдужих до її творчості. Лунали палкі промови, звучала музика і українські пісні. В ті хвилини там панувала богемна аура українського національного духу.

Після завершення офіційної частини, художник Петро Ганжа, який на той час очолював секцію народного декоративного мистецтва при НСХУ запросив майстриню у свій кабінет, де намалював з натури її

чудовий портрет. Цим митець навіки зафіксував одну миттевість життя нашої знаменитої полтавки.

У березні 2002 року відійшла у вічність велика майстриня, обірвалася барвіста нитка її багатогранного життя. Але її життя продовжується у її творах, які зберігаються в музеях, приватних колекціях України і світу. Залишилися учні, які постійно надихаються її кращими взірцями, зокрема – заслужені майстри народної творчості України Григорій Гринь і Віра Забора з сином Сергієм, який став нещодавно Президентським стипендіатом.

Висновки. Творчість видатної полтавської вишивальниці Олександри Кузьмівни Великодної є епохальною і знаковою в українській культурі. Її твори відзначені високою оцінкою провідних мистецтвознавців, фахівців народного декоративно-ужиткового мистецтва. Молоде покоління майстрів постійно надихається кращими взірцями її вишитих виробів, які вже стали класичними, хрестоматійними. Викладачі образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів розробляють методики викладання уроків вишивки, користуючись згаданими взірцями. Заслуговують на увагу основні техніки полтавської вишивки, притаманні творам знаменитої майстрині. Композиції узорів ґрунтуються на традиційній будові візерунку, але в той же час мають авторські характерні риси. Також надзвичайно цікаво вивчати семантику і символіку орнаментальних форм вишитих виробів. Адже змістовий компонент творів є не тільки пізнавальним, а й має психолого-педагогічне значення, виховує любов до наших витоків, прадавніх джерел українського образотворення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Кара-Васильєва Т. Полтавська народна вишивка. / Т. Кара-Васильєва. – К: Наукова думка, 1983. – 135 с.*
2. *Полтавщина. Історичний нарис. – Полтава: Дивосвіт, 2006. – 592 с.*
3. *Титаренко В. Традиційні народні ремесла Полтавщини / В. Титаренко. – Полтава: Верстка, 2003, – 359с.*
4. *Фурман В. Олександра Кузьмівна Великодна / В.Фурман // Народне мистецтво – 2003. - №1-2, – С.39.*
5. *Ханко В. Словник мистців Полтавщини. Середина XVII – початок XXI ст. / В. Ханко. – Полтава: ВАТ «Видавництво «Полтава». – 232 с.*

*Петрова Ангеліна
(Полтава, Україна)*

100 РОКІВ – ПАМ'ЯТІ БЕРЕГІНИ ПОЛТАВСЬКОЇ ВИШИВКИ ОЛЕКСАНДРИ ВЕЛИКОДНОЇ

Мені пощастило разом працювати з Олександрою Кузьмівною, спілкуватися з нею з 1986 року.

Це була людина високого патріотизму, загостреного почуття справедливості, відповідальності і самопожертви. Вона дуже тонко